

De boekenprijs: hoe lang voor Lang?

De voorstanders van de vaste boekenprijs waren in januari jl. in opperbste stemming na de uitspraak van het Europese Hof van Justitie dat de wet-Lang „mocht”; vele kranten berichtten in deze zin en van uitgever/boekhandelaren was te vernemen dat er nu wel „rust” op het front van de boekenprijs zou komen. Men kan zich gemakkelijk vergissen. De overwinning lijkt een Pyrrus-zege en niet de rust van het kartel is hersteld, maar de vrijheid van concurrentie in de Europese markt is bevestigd. Laat mij deze uitspraken toelichten.

Een vaste boekenprijs die door grensoverschrijdende kartelafspraken wordt gesteund, is niet te handhaven. In een arrest van 17 januari 1984 heeft het Hof van Justitie het Vlaams-Nederlandse kartel, dat berustte op afspraken tussen twee nationale organisaties, onverenigbaar verklaard met artikel 85, lid 1. Kan een nationale regeling van de boekenprijs het gat dat door genoemde uitspraak gevallen is, opvullen? Hier komt de wet-Lang in het geding. De Franse minister Jack Lang heeft in augustus 1981 een wet aanvaard weten te krijgen, waarbij iedere Franse uitgever of deponerende importeur van boeken gehouden is om een uniforme detailhandelsprijs vast te stellen voor uitgegeven of geïmporteerde boeken. Detailverkopers mogen tot 5% beneden de gefixeerde prijs verkopen, gedurende een periode van twee jaar na publicatie of invoer. Deze gelimiteerde speling in de prijs geldt echter niet voor verkopen aan een reeks institutionele kopers, zoals inkoopcombinaties voor scholen en scholen zelf, de staat en lokale gemeenschappen, instellingen voor onderwijs, beroepsvorming of onderzoek, bibliotheken, ondernemingsraden en vakbonden. Voor verkoop buiten de boekhandelskanalen om geldt een aparte regeling. Wederimport van in Frankrijk uitgegeven boeken moet tegen de gefixeerde prijs plaatsvinden. Tegen deze wet ontstond oppositie, vooral van het grootwinkelbedrijf Leclerc. Juridische procedures leidden er toe dat aan het Europese Hof een zogenaamde pre-judiciële uitspraak werd gevraagd. Dit Hof verklaarde, na onderzoek, in een arrest van 10 januari 1985 1), dat een lidstaat uitgever en deponerende importeurs mag verplichten een vaste boekenprijs vast te stellen voor wederverkoop en détail, mits aan het principe van de vrije handel binnen de EG (vastgelegd in art. 30 van het Verdrag) niet wordt getornd. Dit betekent, zegt het Hof, dat een importeur van in het buitenland uitgegeven boeken de prijzen daarvan niet algemeen verplichtend mag vaststellen; dat het evenmin legitiem is de prijs van boeken, uitge-

geven in de prijsbindende lidstaat, die vervolgens worden geëxporteerd en wederom worden geïmporteerd, vast te stellen op het door de uitgever bepaalde niveau.... „sauf si des éléments objectifs établissent que ces livres ont été exportés aux seules fins de leur réimportation dans le but de tourner une telle législation”. De befaamde u-bocht-constructie mag dus niet worden toegepast, maar... de bewijslast rust op de aanklagers, die moeten aantonen dat export en herimport werd uitgevoerd met het exclusieve doel de gegeven wet te ontduiken. Dat wordt een moeilijke opgave met mogelijk kostbare procedures zonder tal.

Dat het hier om een Pyrrus-overwinning gaat, tonen de volgende mogelijkheden aan:

- een buitenlandse uitgever vestigt een dochteronderneming in het betreffende taalgebied en kan vrijelijk (d.w.z. zonder prijsbinding) over de grenzen die dit taalgebied verdelen, exporteren;
- een uitgever gebruikt haar dochteronderneming in het andere deel van het door grenzen doorsneden taalgebied als producent en treedt zelf als importeur op. Deze importeur behoeft de uniforme verticale prijsbinding niet toe te passen en kan een goedlopend boek tegen gedifferentieerde prijzen aan verschillende distributiekkanalen verkopen;
- grote detailhandelaren kunnen (quasi) vertikaal achterwaarts integreren en boeken tegen lage prijzen via hun organisatie gaan verkopen. Niet in te zien valt waarom datgene wat vroeger met koelkasten en grammofoonplaten geschiedde, niet met boeken zou kunnen. In feite wees de verdediging van Leclerc op deze mogelijkheid: de wet-Lang belemmerde invoer van goedkope boeken, in België gedrukt, die reeds een vijfde deel van Leclercs omzet in boeken uitmaakten. Het arrest verbiedt deze belemmering.

Deze (en andere) mogelijkheden tot „ontduiking” gaan zich voordoen omdat het systeem-Lang een stelsel van individuele verticale prijsbinding betreft dat slechts voor nationale productie geldt die op de nationale markt wordt afgezet. Scheiding van productie en afzet doorbreekt het systeem. Het antwoord is dus: internationaliseren. De wet-Lang kan derhalve onbedoelde gevolgen oproepen. Dat de inzet daarvan uiterst lucratief is toont de korte historie van de wet-Lang in Frankrijk zelf aan. In de jaren 1979/1980 daalde de gemiddelde, reële boekenprijs (na inflatiecorrectie) met 1,8%, maar steeg - na invoering van de wet - met 3,1% in 1982/

1983. Ook het maandelijks indexcijfer gedurende 1981 sloeg om van een daling vóór augustus in een stijging daarna. Deze verschuiving in de prijzen kostte de Franse boekkopers wel F.fr. 500 mln. meer in 1982 dan in 1981 voor een zelfde hoeveelheid boeken. In 1983 kwamen daar nog F.fr. 200 mln. bij, zodat in dat jaar F.fr. 700 mln. extra moest worden betaald voor de prijsfixatie, of wel F.fr. 1,4 mln. gemiddeld aan ieder van de circa. 500 grote traditionele boekhandels.

Is dit niet de prijs die voor de „cultuur” moet worden betaald? De Franse gegevens wijzen anders uit. Na een ononderbroken stijging van het omzetvolume van boeken tussen 1965 en 1980, daalde dit met 5% in 1982 - 1983 t.o.v. 1979 - 1980. De omzetzijging trof vooral de kleine uitgeverijen (omzetvolume beneden de F.fr. 1 mln.) waaraan de wet hulp en bescherming had beloofd. Het totaal aantal verkochte boeken daalde met 4%, terwijl het aantal nieuwe boeken terugging met 7,5%. De nieuwe-titelproductie liep terug met 3%. M.a.w. een groter gedeelte van de uitgeversactiviteit betrof herdrukken, ongetwijfeld winstgevend, maar geen bijdrage aan de culturele creativiteit.

In dezelfde periode daalde het aantal titels in de categorie algemene literatuur (zonder pocketboeken) met 27% en het aantal exemplaren met 74%! Dus steeds minder cultuur en nog in kleinere oplageseries bovendien. De assortimentsboekhandel is vooral meer pocketboeken gaan verkopen, als reactie op het vervallen van de kortingen die voorheen konden worden gegeven, en die bij de FNAC en andere dynamische boekhandels wel 15-20% beliepen. Bij de uitgeverijen onstond de drang de produktiekosten van de boeken terug te brengen: minder nieuwe titels, kleinere oplagen, veel herdrukken, meer pocketboeken, besparing op transportkosten. Voor het eerst sinds 1970 daalden de produktiekosten van het boek in 1982 - 1983, terwijl de prijs in de winkel omhoog ging.

Vreemde gevolgen van de wet-Lang, aldus het artikel in *Le Monde* van 23 januari 1985, waaraan ik deze gegevens ontleen: daling van de produktiekosten door verschraving van het aanbod, hogere winkelprijzen en honderden miljoenen extra uit de zakken van de consumenten. Of misschien niet zo vreemd? Inderdaad, zo werkt een door de staat gesancioneerde kartel met verticale prijsbinding.

De teruggang van de boekenverkoop, zegt men, moet op rekening van de algemene economische recessie worden geschreven. Die pakte evenwel voor het nationaal inkomen geringer uit dan de geciteerde cijfers voor het boekenvak aangeven. Omdat het boek een inkomenselastisch goed is? Of vanwege de prijsstijging? De tijd zal het leren 2). Wel zeker is dat de internationale concurrentie op prijsverschillen reageert, en gezien de lucratieve vooruitzichten daarvan, in het thans geschapen juridische kader, voor de uitdaging staat de lengte van Lang te bekorten.

H. W. de Jong

1) Arrêt de la Cour dans l'affaire 229/83.
2) *Le Monde* houdt het op het laatste: „L'effet „crise”, ou baisse de revenu, est en fait quasiment insignifiant en la matière, l'effet qui compte est celui de la hausse des prix (...)”.